

Daniel Cassany i Teresa Baró: Llegir un text, llegir un cos

Carles Montpart Tura

Els canvis profunds que està experimentant la societat en les darreres dècades, i especialment a partir de la irrupció d'internet, fan que un element cabdal com és la comunicació entre les persones hagi esdevingut un fenomen extremadament complex. Avui parlem de les darreres aportacions que, en aquest terreny, ens ofereixen Daniel Cassany i Teresa Baró, una amb relació a la lectura de textos i l'altra respecte de l'univers de la comunicació no verbal.

Com s'aprèn a escriure

Daniel Cassany (Vic, 1961) és llicenciat en Filologia Catalana i doctor en Didàctica de la llengua. Actualment és professor i investigador en Anàlisi del Discurs del Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge a la Universitat Pompeu Fabra. Té més de 15 llibres editats sobre comunicació escrita i didàctica de la llengua i un centenar d'articles publicats en revistes especialitzades. Ha col·laborat amb les autoritats educatives de diversos països —a Europa i a Amèrica—, ha estat professor invitat a moltes universitats i institucions de tot el món, forma part del consell assessor de diverses revistes científiques i actualment dirigeix el grup de recerca Literacitat crítica.

Com ell mateix explica en la seva web professional (https://www.upf.edu/web/daniel_cassany), Cassany va formar part "de la generació de conillets d'Índies que vam encetar la segona etapa de l'EGB, el BUP i el COU". El mateix es pot dir de Teresa Baró, l'altra autora que avui ressenyem i del redactor d'aquest article, tots formats a la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona durant la primera meitat dels anys 80. Uns anys en què

el mestratge, entre d'altres, de professors com Joan Solà, Jesús Tuson, Sebastià Serrano, Jordi Llovet o Lluís V. Aracil va orientar decisivament més d'una vocació. En el cas de Cassany, com en el de tants d'altres, la motivació inicial per fer aquests estudis era la voluntat de convertir-se en escriptor. A partir, però, d'un programa de formació de formadors de la Direcció General de Política Lingüística, Cassany va substituir la literatura per la llengua i la didàctica.

Pel que fa a la seva obra com a investigador, ja des dels inicis, Cassany centra el seu interès especialment en els processos implicats en l'escriptura. El seu primer llibre, que va ser la seva tesi de llicenciatura, *Descriure escriure* (Empúries, 1987), tracta sobretot dels processos mentals que es desencadenen quan una persona es posa a escriure. Es tractava, en el moment en què es va publicar, d'un enfocament psicolingüístic de l'anàlisi de l'escriptura que era bastant nou i força desconegut a casa nostra. El llibre, a partir de l'estudi de l'especificitat del codi escrit, s'endinsava en els mecanismes que intervenen en la

seva adquisició, on les diferències amb el codi oral o la gran importància de la lectura, per exemple, hi tenien un paper clau. En una segona part, Cassany se centrava en la discussió de la definició i les diverses teories sobre el procés de composició, així com en el conjunt d'estratègies que li són pròpies. Finalment, l'estudi feia un seguit de consideracions didàctiques que posaven en dubte molts tòpics establerts sobre el fet d'escriure —des de la sobrevaloració de la gramàtica fins al mite de la "inspiració"— i de com cal enfocar-ne el seu ensenyament. Conceptes avui tan utilitzats a l'escola com generació idees, planificació l'escrit, relectura i correcció recursives, etc., eren formulades per primera vegada en el nostre àmbit cultural.

Les claus de l'escriptura

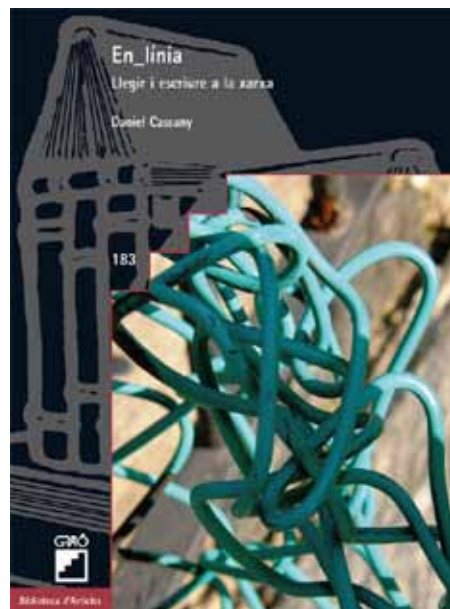
A aquest primer títol el va seguir *La cuina de l'escriptura* (Empúries, 1993), un llibre que, fruit de l'experiència docent de Cassany, i deixant de banda l'explicació teòrica que predominava a *Descriure escriure*, es presenta clarament com un manual pràctic de redacció que, això sí, incorpora tots els coneixements que sobre aquest tema s'han anat consolidant en la recerca internacional. L'obra, amb dotze reimpressions en català i quinze en castellà, ha esdevingut des de ja fa molts anys un autèntic text de referència tant per al professorat encarregat d'ensenyar a escriure com per als professionals o les empreses que volen millorar la qualitat i l'eficàcia de les seves comunicacions escrites.

Després d'un útil llibre sobre una de les tasques més ingrates del professorat, la correcció dels escrits, *Reparar l'escriptura* (Graó / ICE Universitat de Barcelona, 1993), i d'un manual general de didàctica de la llengua que també ha esdevingut un clàssic de la matèria, *Ensenyar llengua* (escrit amb Marta Luna i Glòria Sanz, Graó, 1993), Cassany ordena de nou les seves idees i propostes sobre la composició escrita a *Construir l'escriptura* (Empúries, 1999). Com diu ell mateix a la presentació, el llibre "vol presentar-se com un volum nou i compacte, encara que sorgeixi de l'experiència de cinc anys de docència en composició i formació del professorat, que incorpori documents publicats durant aquesta època, i que ressegueixi més lluny i més fort les preocupacions tractades en llibres anteriors" (p. 15). Un llibre amb una voluntat didàctica evident, ja que "es dirigeix fonamentalment al docent de Llengua de tots els nivells,

Daniel Castany

però sobretot al de secundària. ESO, Batxillerat" (p. 15), i que es manifesta en els mateixos epígrafs en què es divideix el contingut: "Què és escriure", "Com s'escriu en el centre escolar", "Com ensenyar?", "Com avaluar?" i "Activitats i materials". Enfocat a la millora de la redacció en l'àmbit professional, Cassany també és autor de *Esmolar l'eina. Guia de redacció per a professionals* (Empúries, 2006).

La lectura crítica

Daniel Cassany ha expressat des de sempre la convicció que les noves tecnologies han tingut —i tindran cada dia més— un gran impacte en els processos tradicionals de llegir i escriure. Pel que fa a l'escriptura, ja en el seu primer llibre, *Descriure escriure*, malgrat que reconeixia que "costa d'imaginar-se les implicacions que aquestes noves tecnologies poden tenir en l'adquisició de l'escript" (p. 184), es felicitava de com els processadors de textos (que en aquells moments tots començàvem a fer servir) l'havien alliberat de les tasques més mecàniques i feixugues i li havien permès de concentrar-se en aspectes més importants com ara la revisió i la reformulació constant dels continguts.

Ara bé, la veritable revolució ha vingut de la mà d'internet, i una de les principals línies d'investigació de Daniel Cassany ha estat aquests darrers anys estudiar les conseqüències que aquest nou entorn comunicatiu ha tingut en els processos implicats en la lectura i en l'escriptura. Aquesta és la raó

de ser de títols com *Rere les línies* (Empúries, 2006), *En línia. Llegir i escriure a la xarxa* (Graó, 2011) i *Laboratori lector* (Anagrama, 2018), el més recent i que ha motivat el repàs de l'obra de Cassany que estem fent.

Després d'una intensa dedicació de l'autor a l'estudi de la composició escrita, l'estudiós vigatà ha anat decantant darrerament els seus interessos, doncs, cap a la investigació del que representa avui dia llegir en un entorn dominat per internet. En aquest sentit, *Rere les línies* és un assaig que pretén demostrar que actualment la lectura ja no és interpretable només des d'un enfocament lingüístic (comprensió literal del que es llegeix) ni fins i tot des d'un criteri psicològic (inferències a partir dels coneixements del subjecte que llegeix) sinó que només una perspectiva sociocultural ens pot donar les claus de la complexitat que actualment representa la

lectura.

Els quatre factors que Cassany creu que són decisius en la necessitat d'aquest nou enfocament, que ens porta a la concepció de la lectura en tant que lectura crítica (o més rigorosament a una "literacitat crítica") són "la implantació i el desenvolupament de la democràcia [que] reclama una ciutadania que pugui endevinar la ideologia que s'amaça en cada text"; "la

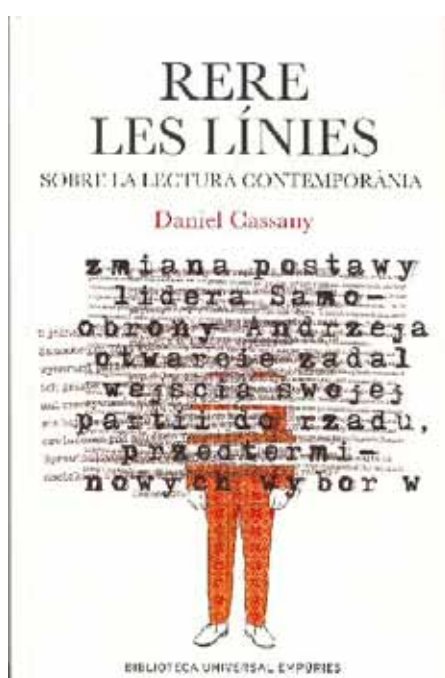
globalització i l'aprenentatge de llengües [que] ens aproximem a tot tipus de discursos, escrits en diversos idiomes i concebuts des d'altres horitzons culturals" i "internet [que] ha creat noves comunitats discursives, rols nous d'autor i lector, gèneres electrònics i formes d'argot" (p. 12-13). Cassany explica que el llibre és fruit de més de sis anys de treball, que han inclòs tres projectes d'investigació i una dotzena d'articles publicats. Els diversos capítols, "Llegir la ideologia", "Llegir en altres llengües", "Llegir a la pantalla" i

"Llegir ciència", poden donar una idea del seu contingut. La conclusió de l'autor és clara: *"Llegir ja no és el que era", he dit al principi. En efecte, és diferent. Continua sent important, transcendental... — potser encara més. Però llegim altres textos, d'una altra manera, que ens arriben a través de nous mitjans, que transmeten continguts distints, més heterogenis, ideologitzats, pluriculturals. També pensem, sentim i mirem el món d'una altra manera... Mai no ha estat fàcil, llegir i comprendre, però avui encara és més complicat"* (p.257)

Una versió amb un enfocament més didàctic del contingut de *Rere les línies*, en aquest cas referit també als canvis que suposa l'escriptura en un entorn digital, el podem trobar al segon llibre esmentat, *En línia. Llegir i escriure a la xarxa*. Una obra que planteja els reptes que el professorat —i no només el de llengua— té al davant en una escola on els alumnes viuen un món que sovint té poc a veure amb el que es troben a l'aula. I en concret, pel que fa a la lectura, un d'aquests reptes és aconseguir que l'alumnat tingui recursos suficients per moure's amb sentit crític per l'allau de textos que li arriben a través de la xarxa.

Laboratori lector, publicat l'estiu

passat, és fins ara l'últim llibre de Daniel Cassany. Es tracta d'una obra que recull, matisa i, en alguns casos amplia, aspectes estudiats en els dos anteriors. En aquest cas, però, estem davant d'un assaig escrit amb una intenció més divulgadora. El fet que no inclogui bibliografia, que redueixi les fonamentacions teòriques al mínim, i sobretot que concebi el text com un diàleg — i un joc— amb el lector, fa que aquesta sigui una obra de profitosa lectura per a un públic força més ampli que el

d'alguns dels seus assajos anteriors. Cassany justifica el substantiu "laboratori" del títol de la següent manera: *"Farem experiments sobre la lectura: descobrirem els processos i les activitats implicats en l'acció de comprendre un escrit"* (p. 9). I, efectivament, els experiments són un conjunt de 62 reptes que l'autor proposa al lector i que es troben solucionats al final de cada capítol. La tesi és demostrar el que Cassany ja ens ha dit en moltes ocasions: vivim envoltats de textos cada vegada més diversos, escrits amb més llengües i més portadors d'ideologia, i llegir i comprendre'ls —contra el que molta gent creu— és difícil. Cal coneixement sobre què implica la lectura, però sobretot calen estratègies per enfrontar-nos a situacions noves que ens permetin esdevenir autèntics lectors crítics. Títols com *Laboratori lector* sens dubte que ens hi ajuden molt.

La comunicació efectiva

Si llegir —i comprendre críticament— un text és, com acabem de dir, difícil, no ho és menys entendre la importància de tot el que som capaços de comunicar només amb la nostra presència i amb la nostra conducta no verbal. És per això que Teresa Baró (Calder de Montbui, 1962) ens

segueix oferint eines utilíssimes per avançar en aquest terreny. L'últim llibre que ha publicat és *Inteligència no verbal* (Paidós, 2018).

D'aquesta autora calderina, companya de generació d'estudis de Daniel Cassany, com hem esmentat al principi —i deutora en el seu cas del reconegut mestratge de Sebastià Serrano— ja vam ressenyar al número 12 de *latortugaavui* (maig de 2013) el seu llibre *La gran guía del lenguaje no verbal* (Paidós, 2012). En aquella ocasió destacàvem que es tractava d'un text amè que reunia tant un resum dels referents teòrics imprescindibles per saber què s'entén per llenguatge no verbal, com una guia pràctica per tal que els lectors fossin capaços de reconèixer i millorar aquells aspectes de la seva comunicació no verbal que els poguessin afavorir en la seva vida personal, social i professional. Teresa Baró havia publicat anteriorment els llibres *Tens un e-mail* (Columna, 2010), una útil guia per redactar eficaçment correus electrònics, i *Parlar i convèncer* (Edicions del Serbal, 2011), un manual per aprendre o millorar de parlar en públic.

Amb posterioritat a l'aparició de *La gran guía del lenguaje no verbal*, obra que, juntament amb la seva innovadora secció sobre comunicació no verbal al programa de RTVE *Para todos La 2* (2011-2015), la va donar a conèixer en l'àmbit peninsular i hispanoamericà, Teresa Baró va publicar una curiosa *Guía ilustrada de insultos* (Paidós, 2013), on l'autora descrivia un ampli repertori de gestos ofensius de la nostra i d'altres cultures, i un *Manual de la comunicación personal de éxito* (Paidós, 2015), un

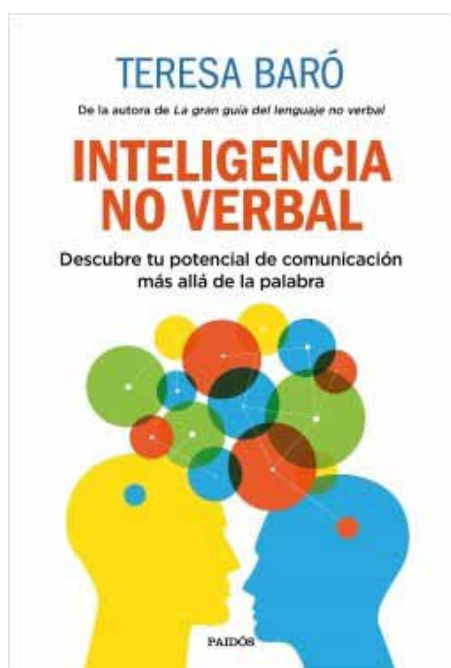
Teresa Baró

llibre d'autoajuda on s'analitzava tant el comportament verbal com el no verbal que mantenim en multitud de situacions personals i professionals. En aquesta obra, i després d'una llarga experiència com a consultora de comunicació, Baró descrivia amb força detall com són les nostres actituds i com podem millorar la nostra relació en els diversos àmbits on ens movem: des de la gestió de les salutacions o els comiats, l'ús del sentit de l'humor o els diferents comportaments de cortesia en les relacions més personals o socials, fins a les claus de la comunicació més eficaç en el món professional, tant si estem en una reunió o una entrevista de treball com si atenem un client o un proveïdor.

De llegir un text a llegir un cos

Amb el seu darrer llibre, *Inteligència no verbal*, Teresa Baró segueix aprofundint en la tasca de donar a conèixer les grans potencialitats del comportament no verbal en la millora de la nostra comunicació diària. L'obra comença amb dos capítols més teòrics, "Què es lo no verbal" i "Què es la inteligencia no verbal", el primer dedicat a definir l'especificitat i la importància del comportament no verbal en les relacions humanes i a establir els canals principals d'aquest tipus d'expressió (cronèmica, proxèmica, hàptica, aspecte personal, kinèsia i parallenguatge), i el segon a plantejar què entenem per intel·ligència i quins trets defineixen el comportament d'una persona intel·ligent no verbalment. En aquest apartat, a partir de l'anàlisi de les diferents descripcions que s'han donat al llarg del temps del concepte d'intel·ligència, Baró proposa com a definició de intel·ligència no verbal (INV) la següent: "*La INV és la capacitat per percebre i interpretar el comportament no verbal dels altres, i l'habilitat per respondre i actuar no verbalment en cada context, segons els objectius que es vulguin assolir*" (p. 41, la traducció del castellà d'aquest fragment i del següent és meua).

A partir de les més recents aportacions de la neurociència i de les investigacions més actuals sobre el comportament no verbal, Baró situa la seva anàlisi una mica més enllà d'on la va deixar un altre gran divulgador, Daniel Goleman, amb el seu llibre *Intel·ligència emocional*. Passem, doncs, de la capacitat de reconèixer els nostres propis sentiments i els dels altres per tal de millorar les nostres relacions, a la capacitat d'entendre i gestionar

adequadament el nostre comportament no verbal, el qual sempre és una imatge externa del que passa en el nostre interior. Una intel·ligència que és difícil de mesurar i que en cadascun de nosaltres es presenta en formes i graus diferents. De totes maneres, una persona competent no verbalment ha de ser capaç de percebre i interpretar el comportament dels altres, de ser conscient del propi comportament i d'autoregular-lo, d'adaptar-se al context i a l'interlocutor, d'actuar per iniciativa pròpia, de planificar accions de comunicació i d'entrenar-se per millorar les competències (p. 62).

Les altres dues parts de *Inteligencia no verbal* són més pràctiques. A la segona, "La INV aplicada" Baró repassa la importància de la competència no verbal en els àmbits familiar, educatiu, social, protocol·lari i professional, amb un interessant apartat dedicat a la intel·ligència no verbal relacionada amb la intel·ligència artificial i la

robòtica. Pel que fa a aquest últim aspecte, i especialment amb relació al paper que tindran en el futur els anomenats robots socials (un robot que viu, interactua i es relaciona amb els humans), l'opinió positiva de Teresa Baró no deixa de tenir una certa ironia: *"Davant del risc de ser substituïdes per una màquina, moltes persones s'autoconvencen que un robot mai podrà passar-nos al davant en determinades tasques, especialment les que impliquen relacions humanes. Però això avui ja podem posar-ho en dubte. Entre d'altres coses perquè hi ha humans que es comuniquen francament malament, ni tan sols dominen patrons de conducta simples que ara ja pot imitar qualsevol màquina, com demanar les coses si us plau, donar les gràcies o dir bona tarda.* (p. 184-185).

A la tercera part "Prácticas para el desarrollo de la INV" Teresa Baró ens exposa tot un seguit d'interessants suggeriments per desenvolupar la intel·ligència no verbal de nens, adolescents i de tot

aquell qui vulgui potenciar aquest aspecte de la seva personalitat. Un bon complement de la lectura d'aquest interessant manual és visitar la pàgina web de l'autora (www.teresabaro.com), on la persona interessada trobarà molta més informació sobre les seves publicacions, activitats, cursos, conferències i un enllaç al seu canal de Youtube, en el qual podrà veure una important col·lecció de vídeos en què ella mateixa explica alguns dels aspectes més importants que hem anat destacant. Teresa Baró és Llicenciada en Filologia Catalana per la Universitat de Barcelona, Tècnica Superior en Publicitat i Màster en Protocol, Cerimonial i RRPP i fa més de quinze anys que es dedica a la formació relacionada amb la comunicació personal i professional. Va fundar la consultoria l'acompanyi i actualment dirigeix VerbalNoVerbal, empresa consultora especialitzada en proveir serveis de tot tipus relacionats amb la comunicació personal i professional.

